

Administrarea județelor Țării Românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea

MELENTINA BĂZGAN

Cercetarea evoluției unităților teritorial-administrative și a celor care le-au condus în perioada medievală reprezintă o temă importantă a istoriografiei noastre, deoarece contribuie la clarificarea unor probleme ale istoriei de ansamblu a poporului român. Organizarea și conducerea vechilor județe au creat păreri și opinii diferite în rândul istoricilor. În literatura de specialitate s-au conturat două opinii contrare despre administrarea statelor medievale românești: prima este conturată de P. P. Panaitescu, prin susținerea ideii unei administrații incipiente pentru această epocă, în timp ce într-o a doua opinie, Constantin C. Giurescu accepta existența în administrație a unui număr mare de dregători domnești care aveau atribuții fiscale¹.

Diferite sunt părerile istoricilor și despre cei care au condus județele statului medieval Țara Românească. A. D. Xenopol și Constantin C. Giurescu opinau că pârcălabii erau cei care conduceau județele, ei fiind reprezentanți ai domniei, adevărați domni în teritoriile avute sub jurisdicție². Ioan Brezoianu³ și I. C. Filitti⁴ considerau că județele țării au fost conduse de căpitani, prin intermediul slujitorilor pe care aceștia îi aveau în subordine.

Mare parte a istoricilor au considerat însă că în fruntea vechilor județe au stat sudeții. Potrivit acestor opinii, sudeții reprezentau organele puterii administrative locale, care aveau la dispoziție un aparat represiv alcătuit din slujitori⁵. Izvoarele istorice arată că în fruntea județelor nu a fost doar un

¹ Gheorghe Lazăr face o prezentare a opiniilor privind problema în studiu în lucrarea lui P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, București, Editura Corint, 2000, p. 157.

² A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. III, ediția a IV-a, îngrijită de Nicolae Stoicescu, Maria Simionescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 472; Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, ediția Dinu C. Giurescu, București, Editura All, 2000, p. 294.

³ Ioan Brezoianu, *Vechile instituțiuni ale României (1327-1866)*, București, 1882, p. 30.

⁴ I. C. Filitti, *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române*, București, 1935, p. 22.

⁵ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 144; Paul Negulescu, *Istoricul județelor din România*, în „Revista de Drept Public”, București, 1942, nr. 1-2, p. 94; Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, București, Editura Academiei Române, 1988, p. 259-260.

conducător, în persoana unuia sau altuia din supușii domniei, ci, au stat diferiți conducători, cu sarcini deosebite de la o perioadă la alta, în funcție de dezvoltarea statului în ansamblu și a puterii centrale, în special.

Când s-au constituit județele, ele aveau în frunte pe *județi-sudeți*. Ambii termeni, cunoscuți în evul mediu în Țara Românească, desemnau un conducător al unui sfat local⁶. Coborâtor din vechiul jude al obștii sătești, județul capătă, o dată cu constituirea statului medieval centralizat, și alte îndatoriri. Județul care se afla în fruntea comunităților orășenești și-a păstrat numele și a continuat să existe până în secolul al XVIII-lea. Acest județ, care era ales anual și era ajutat de un sfat constituit din 12 pângari, a avut un rol important în organizarea și conducerea orașelor și a fost în permanentă opoziție cu domnia care, în calitate de stăpână a teritoriului, a căutat să-i suprimă puterea de decizie.

Județul care-și extindea autoritatea asupra unui teritoriu mai întins, constituit din așezări sătești, avea atribuții juridice, militare, iar pentru cele fiscale a devenit cârmuitor administrativ-fiscal al puterii centrale. Acest prim conducător al județelor a fost numit *sudeț* în actele slave și *comite* în cele latine⁷ și este întâlnit încă din primele documente emise de cancelaria domnească, în secolul al XIV-lea. Aceste izvoare documentare arată astăzi atribuțiile sudeților și gradul lor de subordonare în raport cu alți dregători și slujbași din administrația românească medievală.

Primul sudeț amintit venea, într-o ierarhie constituită, la 21 noiembrie 1398, după rudele domnului și după alți boieri și era oprit să „tulbure” satul Cireșov, dăruit de domnul Mircea cel Bătrân mănăstirii Cutlumus de la Muntele Athos⁸. Documentul relevă că sudeții, în calitate de conducători ai unor formațiuni teritoriale, erau primii oprii să se amestece în daniile acordate de domni stăpânilor, laici sau eclesiastici. Ei se ocupau și cu supravegherea perceperii dărilor de către slujbașii domniei și vegheau ca acestea să fie percepute de la cei care se cuvenea să le dea domniei.

Sudețului îi revenea și sarcina de a păzi respectarea proprietății în plan local, fapt sesizat dintr-o poruncă a domnului Mircea cel Bătrân: „nimeni din dregătorii domniei mele, fie sudeț, fie globnic sau orice dregători să nu cuteze să spună nici un cuvânt”⁹. Domnul făcea referire la dreptul mănăstirii Cozia de a

⁶ *Ibidem*, p. 460.

⁷ *Documenta Romaniae Historica* (în continuare se va nota: *D.R.H.*), *D, Relațiile între Țările Române*, vol. I, întocmit de acad. Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain, București, Editura Academiei Române, 1977, doc. 46, p. 87; 141, p. 229.

⁸ *Ibidem*, *B, Țara Românească*, vol. I, întocmit de P. P. Panaitescu și Damaschin Mioc, București, Editura Academiei Române, 1966, doc. 19, p. 47.

⁹ *Ibidem*, doc. 27, p. 62.

primi bunuri de la cei care le dăruiau acestui lăcaș. La 23 noiembrie 1406, același domn trimitea pe Brata, județ al Jiului, să hotărască proprietatea mănăstirii Tismana, de pe malurile râului cu același nume, asupra căreia călugării aveau drepturi depline de pescuit, vânătoare și pășunat¹⁰.

Sudeții din Oltenia erau subordonați marelui ban, iar cei din Muntenia, marelui vornic¹¹. La sfârșitul secolului al XIV-lea, documentele arată că sudețul avea aceleași sarcini, el fiind oprit să perceapă biruri și dări sau să se amestece în satele dăruite de domni „de ocină și ohabă”¹². Un document de la începutul secolului al XV-lea sugerează rangul pe care-l avea acesta în aparatul de stat. Având titlul de dregător, sudețul supraveghea activitatea desfășurată de globnicii și birarii trimiși în județ pentru „milostenii și după muncile domniei mele”¹³. Ei aveau, la mijlocul secolului al XV-lea, întâietate între dregătorii domnești însărcinați cu diferite atribuții la nivel local. Astfel, la 14 octombrie 1465, domnul Radu cel Frumos scutea de orice vamă două căruțe ale mănăstirii Cozia „la toate târgurile și la toate vadurile, de la Severin până la Brăila”¹⁴ și porunca să nu cuteze să împiedice acest lucru „nici sudeț, nici pârclăbi de orașe, unde sunt târguri, nici vornici, nici vameși, nici unul dintre boierii și dintre slugile domniei mele”¹⁵.

Hisroavele și cărțile domnești îi situau pe sudeți în fruntea slujbașilor cărora li se interzicea să „prade” proprietățile dăruite sau întărite diverșilor supuși. Porunca: „nici sudeți, nici birari, nici povodnicari, nici armași, nici bani, nici slugile banilor, nici slugile vornicilor”¹⁶ apare în multe acte domnești emise în acest secol, fără a delimita, însă, clar atribuțiile fiecăruia.

La început, reprezentanții domniei care conlucrau cu birnicii trimiși prin satele țării erau membri ai clasei boierești, ei fiind ajutați de slugi. Administrarea directă a satelor, efectuată prin intermediul clasei boierești, s-a transformat în timp, prin apariția slujitorilor locali puși în subordinea unui dregător din partea locului. Cei trimiși după milostenii și munci domnești au fost înlocuiți cu slujbași care aveau misiuni mai limitate și cu teritorii precise de administrat¹⁷.

Apariția slujbașilor cu sarcini administrative s-a datorat și acțiunii desfășurate de domni care își arendau drepturile lor din teritoriu unor supuși. Boierul care cumpăra un drept de exploatare fiscală de la domnie cumpăra un drept restrâns

¹⁰ *Ibidem*, doc. 32, p. 71.

¹¹ Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 276-277.

¹² *D.R.H., B*, vol. I, doc. 20, p. 48-49.

¹³ *Ibidem*, doc. 38, p. 81.

¹⁴ *Ibidem*, doc. 128, p. 220.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, doc. 281, p. 459.

¹⁷ Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV-XV*, București, Editura Științifică, 1973, p. 287-296.

la un anumit teritoriu. Aceasta a dus la apariția unei percepți fiscale cu alt caracter, iar noțiunea de „milostenie” a fost înlocuită cu cea de „impozit”.

Documentele prin care se acordau diverse scutiri, emise de cancelaria domnească, ne oferă informații despre diverși slujbași domnești trimiși prin sate cu sarcini fiscale. În perioada de formare a statului centralizat sunt întâlniți în documente slujbași cu sarcini generale, temporare sau permanente și cu conținut variat: executări fiscale, asigurarea liniștii, judecata și plata amenzilor. Alături de aceștia au apărut treptat slujitori cu slujbe precise și cu o poziție într-o ierarhie administrativă. Titlul lor rezultă din specializarea în urmărirea unui anumit drept domnesc. Acești slujbași aveau drept sarcini: colectarea, transportul bunurilor și banilor, asigurarea executării corvezilor și muncilor pentru domnie.

Din documentele de la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului următor nu rezultă numărul dregătorilor și slujbașilor care asigurau administrarea județelor și nici o delimitare clară a atribuțiilor acestora. Dregătorii constituiau aparatul administrativ al domniei, care era, totodată, și organ de constrângere extraeconomică, iar slugile domnești erau prin excelență organ de represiune socială în timp de pace și cel mai apropiat sprijin al domniei în timp de război.

În cancelaria domnească se întocmeau înscrisuri în care erau formulate porunci către cei care erau trimiși în țară după „milele și muncile” domnești, ceea ce dovedește faptul că reprezentanții domniei își aveau așezarea în unele localități mai importante sau curți, de unde se răspândeau în județe pentru perceperea dărilor sau muncilor convenite domniei.

În primele momente ale apariției statului nu se poate vorbi de administrație locală puternică, formată din slujbași care să aibă sarcini bine stabilite în repartizarea și strângerea dărilor. În timpul lui Mircea cel Bătrân, structura teritorială a vechilor județe era deja bine conturată deoarece domnul dăruia, cunoscând realitatea, unor stăpâni eclesiastici un număr de găleți de grâu și cășăritul din unele județe oltene. Izvoarele istorice nu relevă cât de bine era asigurată administrația și cum erau organizați cei care administrau aceste județe. Numărul lor era cu siguranță redus, deoarece domnul Mircea recomanda locuitorilor unor sate, în anul 1407, să-și facă singuri dreptate în cazul în care ar fi năpăstuiți: „cine ar umbla printre voi, dintre boierii domniei mele, ca să vă ia sau să vă tragă la alte munci, pe oricine să-l loviți în cap”¹⁸.

Către sfârșitul secolului al XV-lea, rolul sudeților a scăzut, iar ei au dispărut treptat din actele domnești. În secolul următor, întâlnim un sudeț, numit Mija, căruia domnul Neagoe Basarab îi porunca să cerceteze care era mărimea unei moșii ce aparținea mănăstirii Bistrița, să nu dea voie nimănui să se amestece

¹⁸ D.R.H., B, vol. I, doc. 33, p. 72.

și să asigure condiții pentru exploatarea acesteia¹⁹. La 20 februarie 1512, același domn porunca să nu supere nimeni satele mănăstirii Cutlumus, printre cei opriți să o facă aflându-se și sudețul, de această dată enumerat după dijmar și găletari. Ultima mențiune a unui sudeț oprit să perceapă dări de pe moșii scutite de plata acestora este din 1 iunie 1526²⁰. După această dată, sudeții sunt întâlniți în documente doar cu calitatea de martori ai unor hotărnicii²¹.

Dispariția sudeților din administrația țării trebuie legată de evoluția social-economică și demografică a țării și de un complex de factori ce au determinat importante prefaceri în societatea românească. Căderea țării sub influența Porții Otomane a obligat domnia să perceapă dări din ce în ce mai mari, pentru a face față obligațiilor crescânde formulate de aceasta. O dată cu dezvoltarea pieței de mărfuri, alături de sumele plătite pentru bir, populația era obligată să dea bani în contul unor dijme în natură sau prestații în muncă.

Convertirea dărilor în bani și creșterea treptată a obligațiilor au produs reacții de împotrivire din partea supușilor țării. Pentru a asigura evidența dajnicilor și pentru a strânge numeroasele dări, domnia a fost nevoită să-și organizeze un aparat administrativ puternic, apt să constrângă populația la plată. În acest context, cei ce îndeplineau atribuții militare au fost puși să asigure și administrația țării.

Începând din a doua jumătate a secolului al XV-lea a apărut o nouă serie de dregători și slujbași domnești care și-au consolidat puterea, atât prin perceperea unei cote din veniturile ce se strângeau pentru domn, cât și printr-o serie de nedreptăți și abuzuri pe seama populației. În condițiile creșterii puterii centrale, rolul conducător în județe a fost preluat treptat de *vătăfi*, iar vechii sudeți au devenit subalternii acestora. În timpul domniei lui Moise Movilă, vătăfii erau opriți, precum cândva sudeții, să se amestece în dania domnească: „nimeni să nu îndrăznească a-i tulbura, nici vornicul, nici banii, nici slugile banilor, nici domnești, nici slugile boierești, nici vătăfii cei mari nici cei mici”²². Documentul arată că la acea dată vătăfia era bine organizată, deoarece existau vătăfi mari care aveau în subordine vătăfi mai mici, birnici, globnici, răbojari etc.

¹⁹ *Ibidem*, vol. II, îngrijit de Ștefan Ștefănescu, Olimpia Diaconescu, București, Editura Academiei Române, 1972, doc. 95, p. 194.

²⁰ *Ibidem*, vol. III, întocmit de Damaschin Mioc, București, Editura Academiei Române, 1975, doc. 73, p. 121. Sudețul, care era oprit să se amestece în treburile satelor care aparțineau mănăstirii Bistrița, era trecut în porunca domnească după „vătăfii cei mari și cei mici”.

²¹ *Ibidem*, doc. 114, p. 185; 156, p. 251. Printre hotărnicii care alegeau niște sate care aparțineau mănăstirii Cutlumus se aflau, în anul 1531, sudeții Brata și Vlad.

²² *Ibidem*, doc. 72, p. 119.

Se păstra aceeași subordine a vătafului față de banul de la Craiova și către vornicul mare de la curtea domnească, ca și în perioada anterioară.

La fel ca și sudeții în trecut, marii vătafi²³ duceau la îndeplinire diverse porunci ale domniei la nivel local, îndeplineau diverse sarcini fiscale, asigurau liniștea și ordinea în județ și aveau un rol important la efectuarea hotărânicilor²⁴. Competența lor se întindea asupra unor formațiuni teritoriale mai întinse, deoarece unele din vechile județe fuseseră încorporate în teritoriul altora mai noi și rentabile în administrare.

Vătafii sunt redați de documente în diferite ipostaze ale atribuțiilor lor: sarcini fiscale²⁵, paza hotarelor²⁶, martori la vânzări, cumpărări și hotărânicii de moșii²⁷. Ei apar, uneori, și în calitate de vânzători și cumpărători de bunuri. La 6 mai 1577, Necula vătaf și fratele său, Mihăilă, cumpărau nu mai puțin de 10 ocine în sate din județele Mehedinți și Gorj, o moară pe râul Motru și niște vii²⁸, dovedind că unii dintre vătafi aveau o situație materială foarte bună.

Interesant este cazul unui fost mare vătaf, îndepărtat din funcție poate din cauza faptului că „a avut multă datorie la visteria”²⁹ domnului Mihnea Turcitul. Neavând cu ce să plătească „ce a fost lipsă la vistierie”, din ceea ce percepuse de la birnici, el a fost nevoit să vândă un sălaș de țigani³⁰.

Pe lângă veniturile ce li se cuveneau de drept din ceea ce strângeau, vătafii erau uneori recompensați cu daruri din partea domnilor, așa cum este acțiunea prin care domnul Mihnea Turcitul dăruia lui Muja vătaf și cetei lui un munte întreg, la 14 aprilie <1582-1583>³¹.

²³ *Istoria Românilor*, vol. V, coordonatori Virgil Cândea, Constantin Rezachevici, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 662.

²⁴ Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 495.

²⁵ *D.R.H. B*, vol. III, doc. 73, p. 121.

²⁶ *Ibidem*, vol. VII, îngrijit de Ștefan Ștefănescu, Olimpia Diaconescu, București, Editura Academiei Române, 1988, doc. 220, p. 295-296.

²⁷ *Ibidem*, vol. VIII, întocmit de Damaschin Mioc, Ioana Constantinescu, București, Editura Academiei Române, 1996, doc. 90, p. 148 ; 181, p. 282; *Documente privind istoria României* (în continuare se va cita : *D.I.R.*), *B. Țara Românească*, veac XVI, vol V, comitetul de redacție : Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Cămpina, Eugen Stănescu, David Prodan, Mihail Roller, București, Editura Academiei Române, 1952, doc. 159, p. 151; *D.R.H., B*, vol. XI, întocmit de Damaschin Mioc, Ștefan Ștefănescu, București, Editura Academiei Române, 1975, doc. 7, p. 9; 42, p. 58; *D.I.R., B*, veac XVII, vol. I, doc. 154, p. 156; *D.R.H., B*, vol. XXI, întocmit de Damaschin Mioc, București, Editura Academiei Române, 1965, doc. 100, p. 198.

²⁸ *Ibidem*, vol. VIII, doc. 66, p. 109-110.

²⁹ *Ibidem*, doc. 163, p. 254.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *D.I.R., B*, veac XVI, vol. V, doc. 54, p. 53.

Rolul vătafilor în administrația județelor a fost diminuat în timpul domniei lui Mihai Viteazul. Ei au continuat să aibă atribuții în zona montană a țării, spre hotarele cu Transilvania. Puși în fruntea plăiașilor din satele de munte, vătafii aveau de îndeplinit sarcini bine determinate prin porunci domnești. Ei erau obligați să asigure paza pietrelor de hotar de la granițele țării pentru ca acestea să nu fie schimbate din locurile lor, să poarte de grijă „zi și noapte plaiurilor ca să nu treacă oameni dintr-o țară în alta”³² sau „să nu care cumva să treacă nu mai mult un rumân în ceia parte, că pentral cui plai vor treci, nu alt veți plăti, ce numai cu capul”³³ și să păzească vămile, mănăstirile și satele țării de „oameni răi”³⁴. Vătafii de plăiași din zonele de munte sunt menționați la mijlocul secolului al XVII-lea, când ei sunt însemnați în documente în județele Buzău³⁵, Dâmbovița³⁶, Mușcel și Pădureț³⁷, Râmnicul Sărat³⁸ etc.

Vătafii conduceau o vătășie de câteva zeci de plăiași, dintr-un sat sau din mai multe sate apropiate, aveau drept de judecată și pedeapsă în satele plăieșești și ajutau la perceperea vămilor. Pentru responsabilitățile pe care le îndeplineau, ei aveau „scutită casa și toate bucatele lui și ce va avea de seama cea mare, de lipsă și adaosul haraciului, de podvoade și mertice, de conace, de cai de olac, ... de vinărici, de oierit, de dijmărit, de erbărit ..., iar alt nimic să aibă a păzi plaiul și satile să nu fugă”³⁹.

Atribuțiile lor pe linia pazei și administrării plaiurilor către Transilvania au fost restabilite de domnul Matei Basarab și au fost păstrate în vremea domnilor următori și chiar de austrieci în perioada cât au stăpânit Oltenia. În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, vătafii de plai plăteau birul pentru haraci în cadrul unei bresle, separat de ceilalți slujbași⁴⁰, iar satele plăieșești beneficiau, potrivit condiții vistieriei, de scutiri ce mergeau până la jumătate din rânduiala mierii și a fânului⁴¹ în schimbul obligațiilor variate de pază.

³² *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Naționale* (în continuare se va nota: *Catalog-Țara Românească*), vol. VII (1650-1653), de Marcel-Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan, Melentina Bâzgan, București, 1999, doc. 803, p. 277.

³³ *D.R.H., B*, vol. XXIV, doc. 206, p. 279.

³⁴ *Catalog-Țara Românească*, vol. V (1640-1644), de Marcel-Dumitru Ciucă, Doina Duca-Tinculesc, Silvia Vătafu-Găitan, București, 1985, doc. 1099, p. 465; D.A.N.I.C., Col. Doc. Istorice, CLXXXV/1, Col. Fotografii de documente XLIX/1.

³⁵ D.A.N.I.C., Col. Doc. Istorice, CXCVI/92, 99a.

³⁶ *Ibidem*, Mitropolia Țării Românești, XXXIX/13.

³⁷ *Ibidem*, Episcopia Argeș, LXIX/11.

³⁸ *Ibidem*, Col. Doc. Istorice, CMLXXI/53.

³⁹ Dinu C. Giurescu, *Anateferul. Condica de porunci a vistieriei lui Constantin Brâncoveanu*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, vol. V, 1962, nr. 166, p. 430.

⁴⁰ C. D. Aricescu, *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202-7212 (1694-1704)*, în „Revista Istorică a Arhivelor României”, București, 1873, p. 105, 194, 283, 379, 534, 598, 649, 688, 735.

⁴¹ *Ibidem*, p. 235, 328, 342-343, 436-437.

Inițial, sarcinile vătafilor de natură vamală și de pază se exercitau numai la punctele de trecere peste munți, dar apoi s-au extins și asupra unor zone de șes cu obligația localităților de a asigura paza drumurilor spre hotare. Condica vistieriei domnului Constantin Brâncoveanu menționează, la 20 iulie 1690, un număr de 279 de sate plăieșești în 13 dintre cele 17 județe ale țării, unele din ele aflate în zonele de câmpie⁴².

Din vremea aceluiași domn, atribuțiile vătafilor de plai s-au lărgit, ei devenind conducători ai aparatului administrativ în satele pe care le aveau în subordine. Multe dintre aceste sate plăieșești vor constitui mai târziu, în județele de deal și de munte, subunități administrative denumite plaiuri. Mai multe vătășii dintr-o zonă aveau în frunte pe *căpitanul de vătafi*. În secolul al XVIII-lea, plaiul a devenit subdiviziune administrativă a județului, iar vătaful de plai a ajuns subaltern al ispravnicului aflat în fruntea județului. Vătafii erau subordonați *marelui vornic*, potrivit unei informații din secolul al XVIII-lea: „vătăfii de plăieși sau paznicii drumurilor de munte erau tot sub autoritatea vornicului mare”⁴³.

Oltenia a avut o situație aparte datorată rolului pe care l-au jucat dregătorii numiți *bani*, în această provincie. Când a creat marea bănie în Oltenia, la sfârșitul secolului al XV-lea, domnia îi subordona acesteia băniile teritoriale, unde funcționau *banii* și *bănișorii de județ*. *Marele ban al Olteniei* era mai mult decât un simplu dregător domnesc, deoarece uneori el era un reprezentant administrativ al domniei, alteori un senior, aceasta în funcție de autoritatea, de forța lui, cât și de forța și autoritatea domniei⁴⁴. Atâta vreme cât la Craiova au fost bani cei proveniți din familia Craioveștilor, puterea lor a fost atât de mare încât, atunci când domni îi înlocuiau, se simțeau obligați să menționeze că banul numit este membru al familiei lor, dar credincios domniei⁴⁵.

Banii olteni emiteau acte din cancelaria lor și ignorau adesea puterea domnească. Banii din județe executau poruncile pe care le dădea marele ban sau chiar direct domnul, iar documentele vremii dovedesc rolul pe care, ei și subalternii lor, l-au avut în administrarea Olteniei. La 6 aprilie <1496-1508>

⁴² Dinu C. Giurescu, *Anatefterul...*, nr. 177, p. 434-435. Condica are însemnate satele repartizate pe județe. În ordinea numărului de sate plăieșești cuprinse, județele sunt: Vâlcea și Mușcel cu câte 38 de sate, Argeș cu 36 de sate, Dâmbovița cu 33 de sate, Buzău cu 29 de sate, Saac cu 28 de sate, Gorj cu 23 de sate, Prahova cu 18 sate, Râmnicul Sărat cu 15 sate, Vlașca, Teleorman, Ialomița cu 6 sate, Ilfov cu 3 sate. Condica nu are însemnate sate plăieșești în județele Mehedinți, Dolj, Romanați și Olt.

⁴³ Friederich Wilhelm von Bauer, *Memorii istorice și geografice despre Țara Românească*, în *Călători străini despre Țările Române* (în continuare se va nota: *Călători străini...*), vol. X, 1, îngrijit de Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, Editura Academiei Române, 2000, p. 169.

⁴⁴ Ștefan Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, București, Editura Științifică, 1965, p. 140.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 148-149.

domnul Radu cel Mare întărea mănăstirii Tismana niște sate și porunca „să nu se amestece nici banii, nici slugile banilor, nici birari, nici sudeți, nici slugile domniei mele”⁴⁶.

Diminuarea rolului banului de la Craiova a determinat și scăderea rolul banilor din județe. După ce mai apar o vreme alături de vornici și vătafi, cu funcții în administrarea Olteniei, „să nu-l tulbure nici vornicul, nici banii, nici slugile banilor, nici domnești, nici slugile boierești, nici vătafii cei mari, nici cei mici”⁴⁷, importanța banilor a scăzut, cu o revigorare a atribuțiilor acestora în timpul domniei lui Mihai Viteazul. Un loc însemnat între bani l-a avut banul de Mehedinți. La aceasta a contribuit atât tradiția vechii bănii de Severin, cât și obligațiile pe care banul de aici le avea în apărarea ținutului de la marginea țării.

Instituția băniei s-a extins și în Muntenia, începând cu domnia lui Petru Cercel⁴⁸, dar aici aceasta n-a avut autoritatea și valoarea celei din Oltenia. Domnul Mihai, însuși, fusese ban în județul Mehedinți, în timpul domniei lui Mihnea Turcitul⁴⁹, iar apoi mare ban al Craiovei⁵⁰. În vremea acestui domn, banii de județ au căpătat, pentru o scurtă perioadă, un rol important în administrația țării, fapt reliefat de o scrisoare trimisă de domn peste hotarele țării, la 11 iulie 1598. Mihai Viteazul prevenea atunci Curtea de la Viena asupra unei iminente invazii a tătarilor și arăta prezența unui ban în partea de răsărit a Țării Românești: „banul nostru de Buzău și Brăila a trimis un om din ordinul nostru ca să cerceteze atât pe moldoveni cât și pe tătari și cazaci”⁵¹.

Documentele acelor vremuri lămuresc competența pe care o aveau *banii* sau *bănișorii de județ*: „să nu mai prade și să nu mai globească satul Jiblea al mănăstirii Cozia, pentru ce vor strica, pentru sfade și gâlcevi să-i certe și să-i prade egumenii. De va fi un hoț sau o vină mai mare să fie dat bănișorilor”⁵². Bănișorii de județ⁵³ și cei de margine⁵⁴ și-au păstrat în timp dreptul de a judeca

⁴⁶ *D.R.H., B.*, vol. I, doc. 265, p. 429.

⁴⁷ *Ibidem*, vol. III, doc. 72, p. 119; 93, p. 149; 116, p. 190.

⁴⁸ Nicolae Stoicescu, *Despre subalternii marilor dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XV-XVIII)*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, vol. VI, 1973, p. 72.

⁴⁹ *D.R.H., B.*, vol. XI, doc. 192, p. 256.

⁵⁰ *Ibidem*, doc. 263, p. 347.

⁵¹ *Mihai Viteazul în conștiința europeană. Documente externe*, vol. I, coordonatori Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Gheorghe Bondoc, Mircea Mușat, București, Editura Academiei Române, 1982, doc. 65, p. 208.

⁵² D.A.N.I.C., Col. Manuscrise, Ms. 712, f. 449 v.

⁵³ *D.R.H., B.*, vol. XXI, doc. 21, p. 34.

⁵⁴ *Ibidem*, doc. 90, p. 183. La 15 iunie 1626, bănișorii de județ și cei de margine erau opriți să judece sau să ia „dăjdiile câte sunt peste an” de la sătenii din Satul Nou, județul Ialomița.

micile pricini între locuitori, fiind menționați în documente și în timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat⁵⁵.

Matei Basarab a fost cel care, o dată cu îmbunătățirea organizării fiscale a țării a adus și unele schimbări în administrație. Prin măsuri severe el a reorganizat paza hotarelor în încercarea de a opri fuga populației impozabile. Domnul a creat în zona plaiurilor de munte un sistem coercitiv în care un rol important îl aveau *vătafi* de *plăieși*, care aveau asupra plăieșilor din sate drepturi asemănătoare cu cele ale căpitanilor asupra subalternilor lor.

Celelalte zone ale țării au fost puse sub controlul *căpitanilor*, care aveau rang militar și comandau aproape toate categoriile de oșteni: curteni, călărași, dorobanți, lefegii⁵⁶. Prima mențiune a unui căpitan este cea din cartea lui Mihai Viteazul, din 26 iunie 1597, prin care domnul chema în oastea sa lefegii, oferindu-le plăți adecvate⁵⁷. Un an mai târziu, era amintit un Ioan aga cu rang de mare căpitan de călărași și pedestrași⁵⁸.

La 25 aprilie 1609, sătenii moșneni din satul Foleștii de Jos, pe Bistrița, se vindeau rumâni lui Oprea logofăt din Șirineasa pentru bani și pentru o datorie deoarece „le-a plătit dăjdiile și merticul la catanele <lui> Berbervenți căpitanul, pe trei luni, și le-a plătit toate părțile de bir de a cheltuit aspri 3 700”⁵⁹. Încă de la acea dată căpitanul avea, pe lângă atribuțiile militare, și atribuții administrative pe care le realiza cu ajutorul subalternilor din subordine.

În condițiile instabilității politice din primele decenii ale secolului al XVII-lea, căpitanii au ajuns să dețină un rol important în viața politică a țării ca urmare a sarcinilor în viața administrativă și militară⁶⁰. La 24 iulie 1635, o seamă de supuși jurau credință lui Matei Basarab și aliatului său ardelean, Gheorghe Rakoczi, iar actul era semnat de „noi toți slujitorii Țării Rumânești, căpitanii, iuzbașii, ceaușăi, vătășăi și toți cetașăi, călărime și pedestrime”⁶¹. Spre sfârșitul domniei acestui domn, când „toți boierii mari și mici” cercetau furtul unor pungi din banii pentru haraci, printre cei ce făceau parte din Adunarea Stărilor

⁵⁵ E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. XIV, 2, tipărite de N. Iorga, București, 1917, doc. DCCCL, p. 873.

⁵⁶ Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 84.

⁵⁷ *D.R.H., B*, vol. XI, doc. 244, p. 323. În document sunt amintiți „căpitanii care vor fi căpitani”.

⁵⁸ Giovanni De’Marini Poli, *Lista marilor boieri pământeni, în Călători străini...*, vol. III, ediție îngrijită de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, Editura Științifică, 1971, p. 270.

⁵⁹ *D.I.R., B, veac XVII*, vol. I, doc. 340, p. 377.

⁶⁰ *Istoria Românilor*, vol. V, p. 662.

⁶¹ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, București, 1903, p. CLXXVIII.

constituită se numărau și patru căpitani⁶². Înainte de a se hotărî dacă acceptă tronul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu a chemat la sfat, potrivit cronicii, „pre toți căpitani de dorobanți, iuzbași și ceașii, vătașii și cetașii de s-au sfătuit cu dânșii”⁶³.

Din dregători cu sarcini îndeosebi militare, căpitani au devenit, în primele decenii ale secolului al XVII-lea, conducători ai administrației și judecători ai locuitorilor din județe. Ajutați de cetele de slujitori pe care le aveau în subordine, căpitani răspundeau de paza hotarelor, de ordinea internă, de execuțiile fiscale și participau, alături de alți boieri dregători, la înfăptuirea actului de justiție.

Izvoarele istorice relevă sporadic sarcinile căpitanelor. Dintre acestea amintim pe cel care arată că, pentru a nu fi rumânit pe nedrept, în iunie 1642, Vasile „a luat legea țării înaintea căpitanelor și a tuturor negustorilor din Orașul <Floci>”⁶⁴. Atunci când stabiele judecători în pricini diverse legate de natura stăpânirii, domnul Constantin Brâncoveanu alegea dintre boieri „în primul rând, pe căpitani localnici și pe iuzbași”⁶⁵. Atribuțiile administrativ-fiscale sunt reliefate și de poruncile primite de căpitani de la domnii țării⁶⁶. Căpitani de județ și căpitani locali mai mici sunt regăsiți în documente în calitate de hotarnici,

⁶² Gheorghe I. Brătianu, *Sfatul domnesc și adunarea stărilor în Principatele Române*, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 89. Alături de mitropolit, episcopi, mari dregători, boieri mari și mici se numărau, la 18 ianuarie 1652, căpitani: Cârstea, Badea, Drăgoi și Marin, *Catalog-Țara Românească*, vol. VII, doc. 565, p. 201-202.

⁶³ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 98; *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717*, ediție întocmită de Const. Grecescu, București, Editura Științifică, 1959, p. 3. Cronicarul relatează că mitropolitul Theodosie și fratele său, Constantin Cantacuzino, fost mare stolnic, „numaidecât merseră la sfânta Mitropolie și porunciră de se strânseră toți căpitani după la toate cetele și mulțime de boieri mari și mici”.

⁶⁴ D.A.N.I.C., Col. Manuscrise, Ms. 209, f. 243.

⁶⁵ *Ibidem*, Ms. 705, f. 205.

⁶⁶ Domnul Nicolae Mavrocordat porunca, la 6 aprilie 1716, „căpitanelor de Cerneți și dumneavoastră boieri care veți fi zapcii și cislaiși într-acele județe, care veți fi strângători de bani acolo”, D.A.N.I.C., M-rea Tismana, XCIII/ 75; La 28 iunie 1731, domnul Mihai Racoviță porunca căpitanelor de la oraș să meargă la moșia mănăstirii Sf. Ioan din București să-i oblige pe toți la dijmă: „să mergi însuși capul tău acolo... nicidecum pã nici unul să nu-i îngăduiești”. *Ibidem*, M-rea Sf. Ioan din București, V/ 36. În anul 1737, Scarlat mare căpitan de margine de la Focșani primea poruncă de la domnul Constantin Mavrocordat pentru a-i obliga pe călărașii și sătenii din satul Măxineni să plătească darea pentru vite: „de care stăm și ne mirăm, fiind căpitan mare marginii de ce să-i îngăduiești să facă silnicii, încă mai vârtos fiind ei călărași”. *Ibidem*, Col. Doc. Istorice, CXXVI/ 56.

judecători sau martori deoarece ei au semnat pe actele întocmite laolaltă cu alți boieri dregători.

Unii istorici au afirmat că în calitatea lor de judecători căpitanii nu au avut dreptul să emită cărți⁶⁷. Căpitanii implicați în pricini de judecată mai mici, care nu erau de competența marilor dregători sau a domniei, au emis asemenea cărți de judecată⁶⁸ și chiar cărți de împuternicire⁶⁹.

În secolele XVII și XVIII, până la domnia lui Constantin Mavrocordat, căpitania a fost instituția careia i-au revenit atribuții administrative, fiscale și juridice la nivelul județelor țării⁷⁰. Anastasie Comnen Ipsilante arăta în lucrarea sa „căci domnia avea legături și un fel de stăpânire asupra celor 17 județe ale Țării Românești prin numitele căpitanii. Căpitanii fiind sub puterea marelui spătar, se aflau sub comanda sa”⁷¹. Autorul mai menționa faptul că la nivel de județ căpitanul era principalul ispravnic al puterii centrale, principalul factor de răspundere față de aceasta în privința pazei graniței, a ordinii interne, a urmăririi fugarilor și a perceperii fiscale: „Fiecare dintre căpitanii are sub ascultarea sa menzili și slujitori, care înainte vreme erau de asemenea bărbați superiori în ierarhia militară și cu ajutorul cărora se rezolvau înainte toate problemele politice în cele 17 județe și prin aceștia căpitanii lor adunau și adună impozitele înainte de a fi fost inventată această instituție a isprăvnicii”⁷².

Atribuțiile căpitanilor în administrația țării sunt evidențiate, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, și de austriacul Friederich Bauer care aducea câteva precizări în lucrarea sa: „În orașele principale existau odinioară căpitanii mari, căpitanii de o mie, cu garnizoanele lor, compuse din slujitori sau soldați de

⁶⁷ Ioan Brezoianu, *op. cit.*, p. 10

⁶⁸ Căpitanii Fiera, în anul 1699 și Lefter, în anul 1704, ambii din Ploiești, judecau și emiteau cărți în diverse pricini : George Potra, Nicolae Simache, *Contribuții la istoricul orașelor Ploiești și Târgșor (1632-1857)*, Ploiești, 1970, p. 151-155; Căpitanii de Cerneți judecau și înmânau cărți de judecată în anii 1712, 1714: D.A.N.I.C., Col. Manuscrise, Ms. 714, f. 965-966, M-rea Strehăia, XIV, 26.

⁶⁹ La 9 martie 1705, căpitanul de margine, Doni, dădea o împuternicire egumenului de la mănăstirea Mărgineni pentru ca acesta să poată „să-și strângă oameni la satul mănăstirii” : D.A.N.I.C., Col. Doc. Istorice, CXXXVII/ 3.

⁷⁰ *Istoria României*, vol. III, redactor responsabil A. Oțetea, București, Editura Academiei Române, 1964, p. 81-83, 399.

⁷¹ Olga Cicanci, *Informații despre organizarea administrativă și fiscalitate în Țara Românească(1764-1765) în opera lui Anastasie Comnen Ipsilante*, în „Studii. Revistă de Istorie”, tom. XIX, 1966, nr. 2, p. 346.

⁷² *Ibidem*, p. 346-347.

țară. În timp de pace acești slujitori se schimbau cu rândul pentru paza hotarelor, iar în timp de război slujeau cu toți sub ordinele marelui spătar⁷³.

Un sol polon nota, la 25 februarie 1640, că orașul Buzău era condus de un căpitan care avea în ascultare patru steaguri de oșteni⁷⁴, iar în anul 1655, o mențiune arăta că „au venit la domn căpitanii din Râmnic, Focșani, Buzău, Ploiești, Gherghița și cel din Târgșor⁷⁵”, ceea ce dovedește că la mijlocul secolului al XVII-lea căpitanii erau instituții organizate și majoritatea își aveau reședința în orașele mai importante ale țării.

Între căpitanii Țării Românești, cel al județului Mehedinți, cu reședința la Cerneți, și cel din județul Râmnicu Sărat, cu reședința la Focșani, erau cei mai importanți⁷⁶, deoarece aveau rangul de *mari căpitani*. În alegerea reședințelor celor doi căpitani au precumpănit rațiuni de ordin militar. Matei Basarab a fost cel care a înființat căpătania de margine de la Focșani, din necesitatea de a asigura paza hotarelor nord-estice împotriva tătarilor și a rivalului său din Moldova⁷⁷.

Nu știm cu precizie când a fost înființată căpătania din estul țării, dar un document din 20 februarie 1642 arată că domnul Matei Basarab îi întărea lui Ghiorma Alexeanu mare ban un țișan „scos din ceaia țară”, pe vremea când era căpitan și fusese trimis de domn „spre margine la Focșani⁷⁸”. Ghiorma a fost mare căpitan de călărași în perioada 1638-1640⁷⁹ și este posibil ca instituția marii căpitanii de la Focșani să fi fost înființată în anul 1638 sau mai înainte. Un alt căpitan de margine la Focșani este menționat câțiva ani mai târziu, în anul 1651⁸⁰. În mai-iunie 1691, aici era căpitan de margine Mihalcea Cândescu⁸¹, iar la 7 decembrie 1694, era Ianache Văcărescu⁸².

Matei Basarab a creat și căpătania de margine de la Cerneți, din județul Mehedinți. Buliga Lupul, căpitan din Cerneți, întâlnit în documente începând cu

⁷³ Friederich Wilhelm von Bauer, *op. cit.*, în *Călători străini...*, vol. X, 1, p. 156-157.

⁷⁴ Achacy Taszycki, *Relația secretarului*, în *Călători străini...*, vol. V, București, Editura Științifică, 1973, p. 171.

⁷⁵ Ioan Boros, *Scrisori*, în *Călători străini...*, vol. V, p. 529.

⁷⁶ Nicolae Stoicescu, *Despre organizarea pazei hotarelor în Țara Românească în secolele XV-XVIII*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, vol. IV, 1960, p. 218.

⁷⁷ Idem, *Matei Basarab*, București, Editura Academiei Române, 1988, p. 71.

⁷⁸ D.A.N.I.C., Col. Doc. Istorice, CXXXII/195.

⁷⁹ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, Editura Enciclopedică, 1971, p. 105.

⁸⁰ D.A.N.I.C., Episcopia Buzău, LVII/7.

⁸¹ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 151.

⁸² D.A.N.I.C., Col. Manuscrise, Ms. 705, f. 74.

15 octombrie 1636⁸³ și până în anul 1653⁸⁴, apare cu titlul de mare căpitan din 20 mai 1642⁸⁵, ceea ce dovedește că la acea dată exista, ca instituție, căpitania mare de margine. Acestei căpitanii îi era subordonată o altă căpitanie din județ, cea de la Strehaia, unde, la 31 martie 1646, se înscriau drept călărași câțiva rumâni din satul Ploștina, același județ⁸⁶.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Cernețiul a devenit loc de popas și tabără pentru domnii țării, chemați de turci să participe cu oști la luptele purtate împotriva habsburgilor. Transformarea Banatului de Caransebeș și Lugoj în pašalâc turcesc (1652) și cucerirea cetății Oradea (1660) au determinat menținerea căpitaniei de la Cerneți și a căpitanului acesteia la rangul de mare căpitan⁸⁷.

Dintre căpitanii din Cerneți care apar în documente menționăm pe: Stan căpitan (1656-1657)⁸⁸, căpitanii străini, „puindu-să căpitanii din altă țară streini”, în timpul domniei lui Radu Leon (1664-1669)⁸⁹, căpitanii Dumitrașco Cotruceanul și fiul său Mihul⁹⁰, între anii 1668-1669⁹¹. Prezența tatălui și a fiului cu rangul de căpitanii, în aceeași perioadă de timp, arată fie că această dregătorie era rentabilă și era transmisă din tată în fiu, fie că unul din ei era căpitan la Cerneți, iar celălalt era căpitan pe cuprinsul județului Mehedinți. În anii 1668-1669, în județul Mehedinți avea rangul de căpitan și Iovan Glagoveanu⁹². La 10 mai 1699, în condica vistieriei domnești este menționată suma de 5581 taleri, care fusese dată marelui căpitan de la Cerneți, Papa Otetelișanul, „pentru plata a 600 de salahori ce au slujit; plata pe 3 luni”⁹³, ceea ce ne duce la concluzia că exista un sistem de plată în această instituție.

Documentele semnaleză drept căpitanii de margine la Cerneți pe: Tănase, la 5 mai 1681⁹⁴, Ștefan Cioroianul în 1687⁹⁵, Dumitrașco Spineanu la

⁸³ *Ibidem*, M-rea Tismana, XI/2.

⁸⁴ *Catalog-Țara Românească*, vol. VII, doc. 3, 62, 140, 146, 219, 346, 368, 407, 610, 630, 679, 815.

⁸⁵ D.A.N.I.C., Col. Manuscrise, Ms. 449, f. 372.

⁸⁶ *Ibidem*, M-rea Tismana, LXXXVII/3.

⁸⁷ Nicolae Chipurici, *Căpitania de margine la Cerneți*, în „Revista Arhivelor”, 1974, nr. 4, p. 393.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 392; *Istoria Românilor*, vol. V, p. 348.

⁸⁹ D.A.N.I.C., M-rea Tismana, XC/19.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ *Ibidem*, XI/15, XIV/7.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 485.

⁹⁴ D.A.N.I.C., M-rea Tismana, LXXXVII/23.

⁹⁵ N. Iorga, *Orașele oltene și mai ales Craiova pe pragul vremilor nouă (1760-1830)*, în „Arhivele Olteniei”, an. IV, 1924, nr. 20, p. 275.

1693⁹⁶, Hristodor Pârâianul, la 26 noiembrie 1694⁹⁷ și 8 august 1696⁹⁸, Vasile la 1697-1698⁹⁹, Papa Otetelișanul la 1699¹⁰⁰, Matei Fărcășeanul la 1706¹⁰¹, Dumitru Argetoianu la 1707¹⁰², Constantin Greceanu la 1710¹⁰³, Staico Bengescu la 1715¹⁰⁴ și Dumitrașco Brăiloiu la 1716¹⁰⁵. Căpitanul Staico Bengescu, care fusese trimis de boierii olteni pentru tratative la generalul austriac Stephan von Steinvill, cel care conducea trupele austriece în Oltenia în luptele cu turcii din anul 1717, avea o îndelungată activitate în administrație, el remarcându-se prin faptul că „sub trei domni, în timp de peste 30 ani, condusesese județele Gorj și Vâlcea”¹⁰⁶.

Căpitanii de județ de la Cerneți erau numiți și revocați personal de domni, erau ispravnicii domniei pentru județul Mehedinți și principalul factor de răspundere față de puterea centrală în privința pazei hotarului, a ordinii interne, a urmării fugarilor, a tâlharilor și a execuțiilor fiscale. Căpitania de la Cerneți și-a încheiat activitatea în timpul stăpânirii austriece în Oltenia, atunci când administrația orașului a fost încredințată unui jude subordonat vornicilor și ispravnicilor de județ¹⁰⁷. În timpul stăpânirii Olteniei de către austrieci, sediul instituției căpitaniei mari a fost mutat la Slatina. Cernețul a continuat să fie reședința ispravniciei de Mehedinți și după retragerea austrieților¹⁰⁸.

Căpitanii de județ erau de origine boierească și făceau parte, în timpul lui Constantin Brâncoveanu, din categoria boierilor mazili¹⁰⁹, deoarece plăteau haraciul separat de căpitanii de slujitori aflați în subordine, despre care condica

⁹⁶ D.A.N.I.C., M-rea Tismana, LVII/4.

⁹⁷ *Ibidem*, Fond Mitropolia Țării Românești, CCXXV/16.

⁹⁸ D.A.N.I.C., Col. Manuscrise, Ms. 705, f. 87.

⁹⁹ C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 296; D.A.N.I.C., M-rea Govora, XXVII/37; Col. Manuscrise, Ms. 705, f. 127.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 485.

¹⁰¹ D.A.N.I.C., Col. Manuscrise, Ms. 714, f. 927.

¹⁰² *Ibidem*, M-rea Govora, XIII/17.

¹⁰³ *Ibidem*, XXV/37.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ Al. A. Vasilescu, *Oltenia sub austriaci*, vol. I, București, 1929, p. 35-36.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 40.

¹⁰⁷ Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă (1718-1739)*, ediție îngrijită de Gheorghe Lazăr, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 253.

¹⁰⁸ D.A.N.I.C., Fond Divanul Săvârșitor, dosar 261/1830.

¹⁰⁹ C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 488, 555. Nicolae Stoicescu arăta că, la sfârșitul secolului al XVII-lea, marele căpitan de dorobanți ajunsese boier de treapta a IV-a, îndeplinea atribuții polițienești în București și era membru al divanului domnesc. Vezi Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 84.

vistieriei preciza „și pentru voi slujitorii încă s-au socotit ca să nu fiți amestecați cu țara, ce s-au pus la voi osebi”¹¹⁰.

În ascultarea marilor căpitani de margine și a căpitaniilor de județ se aflau căpitaniii de călărași și martalogi, căpitaniii de dorobanți¹¹¹ și căpitaniii de pedestrași și scutelnici. Ei asigurau constrângerea populației la plata dărilor și erau organizați pe județe încă din timpul domniei lui Matei Basarab, deoarece izvoarele istorice arată pe roșii, logofeteii și călărașii din județele Argeș¹¹², Râmnic¹¹³, Vâlcea¹¹⁴ ș.a. Reorganizarea militaro-administrativă înfăptuită de Constantin Brâncoveanu a avut drept rezultat apariția a 12 categorii de slujitori rânduiți în cele 17 județe¹¹⁵.

Căpitaniii de județ aveau reședința în cele mai importante orașe și târguri din județe, iar cei de margine în localități aflate la hotarele țării. Condica vistieriei domnului Constantin Brâncoveanu prezintă care erau căpitaniile din Țara Românească în timpul domniei acestuia. La 10 mai 1699, pe lângă căpitaniile mari de margine de la Cerneți și Focșani existau căpitaniii în localitățile unde erau încartiruite steaguri de dorobanți, călărași, scutelnici și pedestrași: Craiova, Comanca, Văleni, Chiojd¹¹⁶, Râmnicu Sărat, Ploiești, Lichirești, Odivoia, Rușii de Vede, Caracal, Orașul Floci, Ciocănești, Călugăreni, Bistrița, Zimnicea¹¹⁷. La 1 aprilie 1700, funcționau căpitaniii de călărași la: Voicești, Grădiștea, Buzău, Ploiești, Gherghița, Lichirești, Odivoia, Rușii de Vede, Caracal¹¹⁸ și căpitaniii de scutelnici la: Orașul Floci, Ciocănești, Călugăreni, Podu Pitarului, Zimnicea, Bistrița¹¹⁹. Condica menționează un număr de 27 căpitaniii în anul 1699¹²⁰ și un număr de 32 căpitaniii în anul 1700¹²¹, fiind incluse și cele două mari căpitaniii de margine de la Focșani și Cerneț.

Numărul căpitaniilor din Țara Românească a fost în continuă creștere deoarece, față de cele 32 de căpitaniii menționate în anul 1700, erau semnalate un număr de 88 de căpitaniii în anul 1765¹²². Izvoarele documentare arată că numărul

¹¹⁰ Dinu C. Giurescu, *Anatefterul...*, nr. 30, p. 387.

¹¹¹ *Catalog-Țara Românească*, vol. V, doc. 942, p. 404.

¹¹² *Ibidem*, vol. VI, doc. 1487, p. 550.

¹¹³ *D.R.H.,B.*, vol. XXV, întocmit de Damaschin Mioc, Maria Bălan, Ruxandra Cămărășescu, Coralia Fotino, București, Editura Academiei Române, 1985, doc. 224, p. 242.

¹¹⁴ *Catalog-Țara Românească*, vol. V, doc. 1473, p. 615.

¹¹⁵ *Istoria Românilor*, vol. V, p. 641-642.

¹¹⁶ C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 483.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 484.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 544.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 483-484.

¹²¹ *Ibidem*, p. 544-545.

¹²² Olga Cicanci, *op. cit.*, p. 352-357.

căpitanilor din țară a fost, totuși, redus simțitor de către domniii Nicolae și Constantin Mavrocordat: „Nicolae Mavrocordat a micșorat mult numărul lor și fiul său prin reforma sa i-a mai redus încă, astfel au mai rămas puțini”¹²³.

Căpitanii de județ nu aveau autoritate asupra orașelor și a ocoalelor acestora, care constau într-o zonă limitrofă așezărilor urbane. Acest fapt este reliefat în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, când se acordau privilegii pârălăbiilor orașelor, care se exercitau și asupra unei zone din jur constituită din 12 sate. Poruncile trimise către pârălăbiile din orașe erau însoțite de avertismente pentru căpitanii de județ care erau opriți: „nimic să nu se amestece în veniturile pârălăbiei”¹²⁴.

Spre deosebire de celelalte județe, autoritatea în județele Mușcel și Dâmbovița era asigurată de *vornicul* de Câmpulung și cel de la Târgoviște¹²⁵.

Oricare ar fi fost, de-a lungul timpului, conducătorii în județe, ei nu aveau voie să se amestece pe domeniile laice sau eclesiastice scutite de domnie de biruri și dăjdii. Încă din vechime domniii obișnuiau să arendeze birul și dările în produse unor dregători mai mari sau mai mici, diferite izvoare istorice amintind de acest aspect. Încă din vremea domniei lui Mircea cel Bătrân, în anul 1406, domnul acorda un privilegiu în care amintea despre situația vămilor: „iar unde se află vamă sau cumpărată sau necumpărată”¹²⁶, ceea ce dovedește că obiceiul vânzării sau arendării unor drepturi care se cuveneau domniei era foarte vechi.

Relevantă este mărturia italianului Franco Sivori, cel care-l împrumutase pe viitorul domn Petru Cercel (1583-1585) cu importante sume de bani pentru a dobândi tronul Țării Românești, și care a fost răsplătit de acesta, atunci când a ajuns domn, cu zeciuiala dărilor din județul Buzău. Sivori relata cum se proceda la arendarea dărilor: „căci este obiceiul în Țara Românească ca (*sic*) principii, pentru a răsplăti pe boieri și pe alți favoriți, să le dea grija de a ridica și de a duce la curte toate veniturile țării, dând unuia grija unei provincii și altuia a alteia, după bunul plac al principelui. Acesta, după un vechi obicei, pentru osteneala de

¹²³ Friederich Wilhelm von Bauer, *op. cit.*, în *Călători străini...*, vol. X, 1, p. 157.

¹²⁴ Dinu C. Giurescu, *Anatefterul...*, nr. 1, p. 366, nr. 15-21, p. 376-381.

¹²⁵ Const. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, București, Editura All, 2000, p. 345; M. Carra, *Istoria Moldaviei și a României*, traducere de N. T. Orășeanu, București, 1857, p. 225. <Mihail Cantacuzino>, *Istoria politică și geografică a Țării Românești*, tradusă de George Sion, București, 1863, p. 25. Cantacuzino preciza în lucrarea sa: „Marele vornic de Târgoviște este judecătorul orașului Târgoviște și cârmuitorul districtului Dâmbovița”.

¹²⁶ *D.R.H., B*, vol. I, doc. 30, p. 67.

a strânge veniturile acordă zeciuială den tot ce scoate aceleia căruia i s-a făcut favoarea de a-i încredința grija”¹²⁷.

Peste jumătate de secol, la 3 septembrie 1636, un Vucina Sârbul ținea județul Argeș de bir, „cum este obiceiul acestei țări”¹²⁸. O noutate în arendarea birurilor și dăjdiilor este semnalată de Nicolae de Potra, în anul 1726. El relatează: „Sub voievozi, boierii care căpătaseră arenzile acestor venituri, pentru a realiza câștiguri, le subarendau altor boieri subalterni sau boiernași și negustori ce ofereau mai mult”¹²⁹. Arendarea birurilor a creat condiții prielnice pentru ca dregătorii și slujbașii lor să facă numeroase abuzuri pentru a-și spori averea. Dumitrașco mare stolnic din Filipești și Marco mare armaș, care „țineau județul Buzău de bir” în anul 1646¹³⁰, speculau fuga unor rumâni din satul Șchiopeni, același județ, și sub pretextul plății birurilor acestora le luau loturile de pământ, cu valoare mult mai mare. În timpul domniei lui Șerban Cantacuzino, marele vornic Badea Bălăceanu a acaparat câteva sate întregi la prețuri mici pe motiv că „a ținut județul Teleormanului de dăjdiile vîstieriei și, fugind satele dintr-acel județ, le-au plătit”¹³¹.

Studiul documentelor ne duce la concluzia că birurile au fost arendate de domni marelui vornic¹³² sau vornicilor mai mici¹³³, marelui stolnic¹³⁴, marelui paharnic și marelui logofăt¹³⁵, logofeților¹³⁶, postelnicilor¹³⁷, vătăfilor¹³⁸, paharnicilor¹³⁹, slugerilor¹⁴⁰ și chiar căpitanilor. Un act emis în cancelaria domnului Matei Basarab, la 8 martie 1648, arată că Sava

¹²⁷ Franco Sivori, *Memorialle delle cose accurse a me Frenco Sivori del Signor Benedeto*, în *Călători străini...*, vol. III, p. 11.

¹²⁸ *D.R.H., B*, vol. XXV, doc. 376, p. 421-422.

¹²⁹ Nicolae de Potra, *Reflecțiile privind starea Olteniei*, în *Călători străini...*, vol. IX, îngrijit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1997, p. 118.

¹³⁰ *Catalog-Țara Românească*, vol. VI, doc. 452, p. 178.

¹³¹ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 112.

¹³² *D.R.H., B*, vol. XXV, doc. 32, p. 38.

¹³³ *Catalog-Țara Românească*, vol. V, doc. 1073, p. 455.

¹³⁴ *Ibidem*, vol. VI, doc. 705, p. 271.

¹³⁵ *D.R.H., B*, vol. XXV, doc. 376, p. 421-422.

¹³⁶ *D.I.R., B*, veac XVII, vol. IV, comitet de redacție : Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Cămpina, Eugen Stănescu, David Prodan, Mihail Roller, București, Editura Academiei Române, 1954, doc. 375, p. 365.

¹³⁷ *D.R.H., B*, vol. XXV, doc. 269, p. 287; *Catalog-Țara Românească*, vol. VI, doc. 888, p. 338.

¹³⁸ D.A.N.I.C., Col. Manuscrise, Ms. 127, f. 52-53.

¹³⁹ *D.R.H., B*, vol. XXV, doc. 286, p. 314.

¹⁴⁰ *Catalog-Țara Românească*, vol. V, doc. 778, p. 342.

căpitan, Jipa postelnic și Dumitru căpitan „au ținut județul Buzău de birărie”¹⁴¹. Însuși domnul Matei Basarab scria , în anul 1639, despre „vremea când el era boier și ținea județul Romanai pentru bir”¹⁴². Domnia mai arenda vămile¹⁴³, birul untului¹⁴⁴, darea mierii¹⁴⁵, vinăriciul¹⁴⁶, oieritul¹⁴⁷ ș.a.

Deprinderea arendării unor biruri către funcționarii mai importanți nu a fost îndepărtată nici în timpul administrației austriece în Oltenia. La 30 noiembrie 1720, oieritul provinciei era arendat de doi consilieri ai Administrației : Dosoteiu Brăiloiu și Constantin Strâmbeanu¹⁴⁸. În anul 1722, cei patru consilieri ai Administrației erau tovarăși lui Nicolae Pater în arenda dijmăritului și tutunăritului în Oltenia¹⁴⁹.

În timpul domnului Constantin Brâncoveanu, birul, „ce s-a vândut după obicei în divan”, era arendat în mare parte de marii dregători, ca o dovadă a faptului că aceștia aveau monopol asupra acestei practici care aducea venituri importante. Condica vistieriei domnești arată că în anii 1694¹⁵⁰, 1695¹⁵¹, 1697¹⁵² și 1703¹⁵³ birul, pe o perioadă de un an sau doar o lună, fusese arendat de marii dregători ai divanului domnesc, între ei numărându-se în anul 1703 și doi mari căpitani¹⁵⁴.

Unii mari dregători luau în arendă birul din mai multe județe, așa cum este cazul lui Radu Golescu, mare comis, care arendase birul pentru lunile martie și aprilie 1697 din județele Romanai și Mușcel¹⁵⁵. În anul 1703, oieritul din cinci

¹⁴¹ *Ibidem*, vol. VI, doc. 1073, p. 396.

¹⁴² *Ibidem*, doc. 1546, p. 567.

¹⁴³ *D.I.R., B*, veac XVI, vol. V, doc. 276, p. 262; 283-284, p. 268-269; *D.R.H., B*, vol. XXIV, întocmit de Damaschin Mioc, Sașa Caracaș, Constantin Bălan, București, Editura Academiei Române, 1974, doc. 222, p. 297; *Catalog-Țara Românească*, vol. V, doc. 570, p. 257; 1218, p. 514; D.A.N.I.C., Col. Manuscrise, Ms. 705, f. 243, 295.

¹⁴⁴ *Catalog-Țara Românească*, vol. VII, doc. 939, p. 327.

¹⁴⁵ *Ibidem*, vol. V, doc. 235, p. 114.

¹⁴⁶ D.A.N.I.C., Col. Manuscrise, Ms. 705, f. 295.

¹⁴⁷ *D.R.H., B*, vol. XXIII, întocmit Damaschin Mioc, București, Editura Academiei Române, 1969, doc. 238, p. 377.

¹⁴⁸ C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austriaci*, vol. I (1716-1725), București, Tipografia „Gutenberg”, 1913, p. 476-477.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 523-525.

¹⁵⁰ C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 5.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 62.

¹⁵² *Ibidem*, p. 298.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 693.

¹⁵⁴ *Ibidem*.

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 298.

județe: Râmnicul Sărat, Buzău, Saac, Ialomița și Prahova fusese arendat de marele paharnic¹⁵⁶.

Când cei care arendau județele „de bir sau de alte dăjdii” nu respectau imunitățile și privilegiile acordate de domni intervenea conducătorul de județ. Acesta avea dreptul să impună legalitatea, în calitatea lui de supraveghetor al perceperii fiscale. Dovadă în acest sens este porunca lui Matei Basarab, din anul 1651, către căpitanul Dumitrașco, prin care-i cerea să nu perceapă dijma de pe moșia mănăstirii Mărgineni de la Mușetești și să „facă certare și pradă” pentru cei care au cumpărat dijma din județ și o iau pe nedrept de pe moșia mănăstirii¹⁵⁷.

Conducătorii de județe nu aveau voie să intervină în activitatea ocnelor și a localităților care le deserveau, în administrarea vânilor și schelelor și a sloboziilor. Cămărașii, vameșii și schelerii administrau bunurile date lor de domni și răspundeau în fața acestora pentru modul cum își îndeplineau datoria. Tot ei aveau și dreptul de judecată asupra satelor care asigurau forța de muncă sau paza ocnelor și vânilor¹⁵⁸.

Războiul austro-turc din anii 1716-1718, desfășurat, în bună parte, pe teritoriul Țărilor Române, a dus la ocuparea succesivă a Olteniei, când de către trupele austriece, sprijinite de o parte a boierilor olteni dornici de autonomie de sub tutela domnului de la București¹⁵⁹, când de către trupele româno-turce. Oltenia a trecut, începând cu anul 1716, sub administrația austriacă, iar Curtea de la Viena a numit în fruntea provinciei pe serdarul Barbu Brăiloiul. În februarie 1718, au fost numiți provizoriu în fruntea celor cinci județe oltene câte doi boieri, cu sarcina de a „judeca pe cei nemulțumiți cu hotărârile pârcălabilor și ispravnicilor”¹⁶⁰. La instaurarea ocupației austriece în Oltenia, în administrația județelor erau implicați ispravnici.

Încă din secolul al XVII-lea, pentru a evita deplasările lungi ale dregătorilor lor prin țară, domnii Țării Românești au început să numească în orașe *ispravnici* care rezolvau, printre altele, și pricinile ivite între locuitori în plan local¹⁶¹. Astfel de ispravnici erau, încă din timpul domniei lui Matei Basarab, în multe din orașele mai importante ale țării. La început, ispravnicii își exercitau autoritatea asupra teritoriului județelor unde erau numiți, nu și în orașe, care se aflau sub jurisdicția unui județ, a 12 pârgari aleși și a pârcălabilor ce-l reprezentau pe domn. Cu timpul, ispravnicii au început să dubleze conducerea orașelor unde erau trimiși de domni.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 693.

¹⁵⁷ D.A.N.I.C., Col. Manuscrise, Ms. 454, f. 223 v - 224.

¹⁵⁸ *Catalog-Țara Românească*, vol. IV, doc. 938, p. 431.

¹⁵⁹ Al. A. Vasilescu, *op. cit.*, p. 98; Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 24.

¹⁶⁰ Al. A. Vasilescu, *op. cit.*, p. 100.

¹⁶¹ Nicolae Stoicescu, *Sfatul domnesc...*, p. 125.

Unii dintre ispravnici avuseseră înainte dregătorii importante, iar domnul le încredința conducerea administrației într-o regiune sau alta. Astfel, ispravnici ai scaunului Craiovei au fost: Ivașcu Băleanu fost mare vornic, la 1624, Mușat fost mare clucer, la 1625, Fiera Leordeanu fost mare logofăt, la 1626, Preda Bucșanu fost mare logăfăt, la 1659, Bunea Grădișteanu fost mare comis, la 1706¹⁶². Ispravnici ai orașului Floci au fost : între anii 1647 august 30-1649 iunie 7, Preda Buzinca fost mare sluger¹⁶³, Apostolache comis în 1650¹⁶⁴ și Moise spătar în 1653¹⁶⁵. La 22 decembrie 1647 erau doi ispravnici la Văleni, județul Saac: Dumitru vornic al doilea și Drăgoi¹⁶⁶, iar între 13 septembrie 1697-10 august 1700, în orașul Câmpulung a fost ispravnic Șerban Vlădescu fost mare comis¹⁶⁷. Erau și ispravnici care își exercitau atribuțiile în două județe apropiate, așa cum este cazul lui Fiera logofăt care, la 21 iunie 1705, era ispravnic pentru județele Mușcel și Argeș și judeca o pricină în care părțile erau trimise de domn „iar măria sa Vodă l-a trimis aici la noi ca să-i facem dreptate”¹⁶⁸.

Ispravnicii domnești erau numiți și din rândul căpitanilor care se aflau în județe, așa cum este cazul ispravnicilor scaunului Craiovei: la 2 octombrie 1642, căpitanul Tudoran¹⁶⁹, în 1659 căpitanul Preda Pârâianu, în 1678 căpitanul Vasile, în 1681 căpitanul Iena¹⁷⁰, și ispravnicul orașului Floci, unde, la 25 aprilie 1643, căpitanul Răzvan era ispravnicul orașului¹⁷¹.

Reședințele domnești de la București și Târgoviște¹⁷² aveau ispravnici de scaun, la fel ca și reședința banilor olteni de la Craiova. Ispravnicul scaunului Craiovei îl înlocuia pe banul plecat din localitate la curtea domnească și este întâlnit în documente încă din anii 1617-1716¹⁷³. La București, domnul alegea

¹⁶² Em. Săvoiu, *Contribuții la istoricul ispravnicilor de scaun ai Craiovei în secolul al XVII-lea*, în „Historica”, 1971, nr. 2, p. 101-102.

¹⁶³ D.A.N.I.C., M-rea Sf. Ioan București, V/8, 11; Col. Doc. Istorice, CCCX/34; M-rea Radu Vodă XXVII/8.

¹⁶⁴ *Ibidem*, Col. Manuscrise, Ms. 256, f. 498-499 v.

¹⁶⁵ *Ibidem*, M-rea Radu Vodă, XXVII/2, 8.

¹⁶⁶ *Catalog-Țara Românească*, vol. VI, p. 375.

¹⁶⁷ D.A.N.I.C., Col. Doc. Istorice, D/274; N. Iorga, *Studii și documente*, vol. X, București, p. 39-40, 165, 198, 204-205.

¹⁶⁸ *Ibidem*, M-rea Radu Vodă, XVIII/43.

¹⁶⁹ *Ibidem*, Col. Manuscrise, Ms. 723, f. 487v-488.

¹⁷⁰ Em. Săvoiu, *op. cit.*, p. 102.

¹⁷¹ D.A.N.I.C., Col. Doc. Istorice, CCCLXVII/128.

¹⁷² N. Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, București, 1903, p. 57; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 238; D.A.N.I.C., M-rea Câmpulung, V/9; Col. Doc. Istorice, XX/131.

¹⁷³ Dan Berindei, *Ispravnicul sau ispravnicii scaunului Bucureștilor*, în „Studii și Cercetări Științifice”, an XIII, fasc. 1, 1962, p. 131; Em. Săvoiu, *op. cit.*, p. 98-102.

ispravniciei de scaun din rândul dregătorilor apropiați lui, cu scopul de a-l suplini atunci când pleca din capitală. Totuși, la 13 august 1645, domnul Matei Basarab emitea o carte de judecată în divanul țării¹⁷⁴, iar în aceeași zi Mircea pitar, ispravnicul scaunului dădea o carte de judecată pentru o proprietate de la Fundeni, județul Ilfov¹⁷⁵, validată șapte zile mai târziu de domn¹⁷⁶.

Semnalați de izvoarele istorice începând cu anul 1642¹⁷⁷, ispravnicii scaunului București au fost la început câte unul: Mitrea fost mare pitar (13 august 1643¹⁷⁸ și 13 august 1645¹⁷⁹), Sima fost al doilea vistier (6 octombrie 1643)¹⁸⁰, Gheorghe Caridi vistier (februarie și iunie 1647)¹⁸¹, Loiz clucer (februarie și octombrie 1649)¹⁸², Damaschin vornic (mai 1649)¹⁸³, Cazan Năsturel (între februarie și octombrie 1653)¹⁸⁴, Ghinea Văleanu, la 1659¹⁸⁵.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, deoarece domniile Țării Românești plecau din capitală, fiind nevoiți să însoțească armata turcă în campaniile împotriva celei austriece, autoritatea domnească era asigurată la București de 2-5 mari dregători, numiți mai târziu *caimacami*, care dețineau puterea asupra întregii țări. În toamna anului 1663, domnul Grigore Ghica a lăsat la București pe vornicul Stroe Leurdeanu și pe vistierul Dumitrașcu Cantacuzino cu titlul de „ispravnici, să păzească scaunul”¹⁸⁶. În anul 1672, erau ispravnici: Gheorghe Băleanu, fost mare ban, Stroe Leurdeanu, fost mare vornic, și Toader Sturza, mare spătar¹⁸⁷, în 1677, Gheorghe Băleanul, fost mare ban, Vâlcul Grădișteanul, fost mare vornic, Hrizea Popescu, mare vistiernic, și Iordache Ruset, mare postelnic¹⁸⁸. La 12 iulie 1679, erau ispravnici ai scaunului București: Badea Bălăceanu, mare vornic, Radu Crețulescu, mare

¹⁷⁴ D.A.N.I.C., M-rea Radu Vodă, VII/7.

¹⁷⁵ *Ibidem*, M-rea Plumbuita, III/8.

¹⁷⁶ *Ibidem*, XI/7.

¹⁷⁷ George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1594-1821)*, București, Editura Academiei Române, 1961, p. 100.

¹⁷⁸ Nicolae Stoicescu, *Sfatul domnesc...*, p. 126.

¹⁷⁹ D.A.N.I.C., M-rea Plumbuita, III/8.

¹⁸⁰ *Ibidem*, III/7.

¹⁸¹ *Ibidem*, Col. Doc. Istorice, DCCXXXV/100; M-rea Plumbuita, II/2,3.

¹⁸² *Ibidem*, M-rea Radu Vodă, XXXIX/21; Col. Doc. Istorice, XLIII/124.

¹⁸³ *Ibidem*, Col. Achiziții Noi, CXVII/44.

¹⁸⁴ *Ibidem*, M-rea Plumbuita, II/4 și 5; Col. Doc. Istorice, XLIII/123 a și 158; DCCXXIII/63; MLXXXVI/3, f. 29-29 v. ; M-rea Câmpulung, XXVII/4.

¹⁸⁵ *Ibidem*, Col. Manuscrise, Ms. 719, f. 331-332.

¹⁸⁶ *Istoria Țării Românești (1290-1690). Letopiseșul Cantacuzinesc*, ediție critică Const. Grecescu, București, Editura Academiei Române, 1960, p. 149.

¹⁸⁷ D.A.N.I.C., Col. Manuscrise, Ms. 128, f. 197.

¹⁸⁸ *Ibidem*, f. 271.

logofăt, Hrizea Popescu, mare vistier, și Constantin Brâncoveanu, mare agă¹⁸⁹, la 8 august 1693, Alexandru mare vornic, Diicul, mare logofăt, Matei, mare vistier, și Radu Golescu, mare agă¹⁹⁰, iar la 14 mai 1718, un număr de cinci ispravnici: Șerban Năsturel, mare ban, Pană Negoiescu, mare vornic, Gligorie, mare vistier, Ruset, mare paharnic, și Ianache Stamco, fost mare agă¹⁹¹.

Ispravnicul domnului în scaunul Târgoviștei a fost vornicul de aici¹⁹² care, începând cu anul 1695, purta titlul de *mare vornic de Târgoviște*¹⁹³. La 10 decembrie 1712, Popescu Radu Hrizea purta titlul de mare vornic de Târgoviște¹⁹⁴, iar în anul 1717 era vornic de Târgoviște Radu Popescu¹⁹⁵.

Unii dintre călătorii străini care au trecut pe aceste meleaguri i-au numit *ispravnici* pe conducătorii aflați în fruntea județelor. Este cazul călătorului Paul de Alep care arăta că, în anul 1657, ispravnicii de ținut aveau sub protecție mănăstirea Bucovăț din județul Dolj¹⁹⁶. În anul 1688, un anonim nota: „ispravnicii sunt boieri de treaptă mai mică pe care (domnul) vrea să-i sărăcească și le poruncește să ia o anumită sumă de bani de la cutare sau cutare județ”¹⁹⁷.

Ispravnicii de la mijlocul secolului al XVII-lea au fost predecesorii celor care au fost numiți în fruntea fiecărui județ de către domnul Constantin Mavrocordat.

Mihail Cantacuzino preciza în opera sa: „Constantin Vodă prin Reformă a desființat căpităniile cele mari și a rânduit în toate județele boieri ispravnici”¹⁹⁸, iar

¹⁸⁹ *Ibidem*, f. 197.

¹⁹⁰ N. Iorga, *Studii și documente...*, vol. V, 1, p. 488.

¹⁹¹ Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, București, Editura Sport-Turism, 1979, p. 284.

¹⁹² Radu Greceanu logofătul, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod (1688-1714)*, ediție critică Aurora Ilieș, București, Editura Academiei Române, 1970, p. 158, 164; Const. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, p. 492.

¹⁹³ D.A.N.I.C., M-rea Banu, IX/22.

¹⁹⁴ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 231.

¹⁹⁵ Al. A. Vasilescu, *op. cit.*, p. 14.

¹⁹⁶ Paul de Alep, *Călătoria patriarhului Macarie din Alep*, în *Călători străini...*, vol. VI, ediție îngrijită de M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și Mustafa Ali Mehmet, București, Editura Academiei Române, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 213.

¹⁹⁷ Anonim, *Starea de acum a cârmuirii Țării Românești*, în *Călători străini...*, vol. VII, ediție îngrijită de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 453.

¹⁹⁸ <Mihail Cantacuzino >, *op. cit.*, p. 36.

Dionisiu Fotino arăta că același domn „a ridicat de la căpitani puterea ce-o aveau peste județe și au dat-o ispravnicilor”¹⁹⁹.

O anafora din anul 1749, întocmită de marii boieri ai țării, arată de ce s-a ajuns la schimbarea căpitanilor din fruntea județelor și la înlocuirea lor cu ispravnici. Boierii prezentau situația creată de faptul că populația nu putea să vină la domnie „nedându-le îndemână ca să vie cu cheltuială și să caute judecăți aici la Divan”²⁰⁰, iar la căpitani „cari era prin județe nu avea nici un fel de dreptate”²⁰¹. Domnia nu mai putea face față cererilor de asigurare a justiției în condițiile sporirii populației și a înmulțirii litigiilor. Deoarece căpitani nu aveau putere deplină în aplicarea justiției²⁰², aceasta a fost transferată către o categorie nouă de dregători: „socotindu-se s-au așezat boieri ispravnici la toate județele pe plăși, cu simbrie din dajdiile sferturilor Vistieriei, să caute pururea judecățile tuturor săracilor cu bună îndreptare”²⁰³.

Ispravnicii au existat în administrația județelor înainte de reformele îmfăptuite de Constantin Mavrocordat, fapt dovedit de situația Olteniei înainte și după ocuparea acesteia de către austrieci.

Întrată sub administrarea Imperiului Habsburgic, Oltenia oferea o realitate caracteristică întregului spațiu românesc: o populație pusă pe fugă din cauza deselor invazii străine și a nivelului exploatării și o concurență între stăpânii de moșii pentru acapararea brațelor de muncă și pentru cucerirea unor dregătorii în stat. Austriecii, la fel ca și turcii, voiau să obțină profituri cât mai mari din administrarea provinciei, iar cu rigurozitatea care i-a caracterizat au tins la realizarea acestui scop. Preluând vechea organizare administrativă și fiscală, ei au adus un model de organizare occidentală și au inițiat o reformare a societății românești de aici.

Socotită a fi provincie de graniță, Oltenia a fost așezată sub deplina autoritate a împăratului, care își exercita puterea prin intermediul unei instituții speciale alcătuită din reprezentanți ai Camerei Aulice și ai Consiliului de Război al imperiului²⁰⁴. Înainte ca tratatele să consfințească trecerea oficială a Olteniei sub administrația austriacă, Imperiul Habsburgic a început să destituie conducerea acestei provincii. În anul 1716, serdarul Barbu Brăiloiu a fost numit

¹⁹⁹ Dionisiu Fotino, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Muntenești și a Moldovei*, tom. III, traducere de George Sion, București, 1859, p. 206.

²⁰⁰ P. Teulescu, *Documente istorice*, în „Arhiva Romana”, București, 1860, p. 70.

²⁰¹ *Ibidem*.

²⁰² O parte din atribuțiile juridice ale căpitanului fuseseră preluate de către vornicii din județe, cărora domnul Constantin Brâncoveanu le preciza sarcinile printr-o poruncă, la 1 ianuarie 1695: Dinu C. Giurescu, *Anatefterul...*, nr. 172, p. 432-433.

²⁰³ P. Teulescu, *op. cit.*, p. 70.

²⁰⁴ Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 28.

în funcția de *Director superior al Olteniei*²⁰⁵, având sediul la Vâlcea. El era subordonat generalului austriac Stephan von Steinville²⁰⁶ și era ajutat de un director militar și unul economic²⁰⁷. În ianuarie 1718, în funcția de director politic și judiciar a fost numit Radu Golescu, iar în luna următoare era din nou director serdarul Barbu Brăiloiu²⁰⁸.

Directorul superior avea în subordine, pentru fiecare din cele cinci județe, câte doi boieri cu funcția de magistrați civili²⁰⁹. La 22 februarie 1719, funcția de *Director suprem al Principatului Olteniei* a fost preluată de generalul Stephan von Steinville, iar administrația locală civilă era asigurată de patru boieri autohtoni (Grigore Vlasto, Staico Bengescu, Dumitrașcu Brăiloiu și Constantin Strâmbeanu)²¹⁰ prezidați de Gheorghe Cantacuzino, care avea titlul de ban. Acesta a desfășurat numeroase demersuri pentru a fi numit domn în Oltenia, dar austriei i-au încredințat doar bănia Craiovei și l-au făcut, potrivit cronicii, „din cal măgar”²¹¹. Sub numele de „Administrație”, conducerea provinciei avea sediul la Craiova, în casele fostei băni²¹².

„Administrația” cumula atribuții administrative, fiscale și judecătorești și se afla sub supravegherea Directorului suprem al Olteniei, cu sediul la Sibiu, unde se afla conducerea militară austriacă pentru Transilvania și Oltenia²¹³. Poruncile administrației centrale erau executate în județe de organele locale ale puterii. În fruntea fiecăruia din cele cinci județe a fost numit, la 15 octombrie 1719, câte un vornic, având ca sarcini: aducerea populației refugiate în satele de origine, asigurarea justiției, construirea și repararea de drumuri, poduri și fântâni etc.²¹⁴.

În subordinea vornicilor se aflau câte patru ispravnici, care conduceau cele patru părți componente ale județelor: partea superioară, numită românește Plasa de Sus, partea inferioară sau Plasa de Jos, Plasa de Mijloc și Plasa de Margine²¹⁵. Ispravnicii aveau mai mult sarcini represive: să închidă vinovații în

²⁰⁵ C. Giurescu, *op. cit.*, vol. I, p. 84.

²⁰⁶ *Ibidem*, p. 162-163.

²⁰⁷ *Ibidem*, p. 110, 115-116, 130-131, 141, 173, 229, 278-284.

²⁰⁸ *Ibidem*, p. 254.

²⁰⁹ *Ibidem*, p. 277.

²¹⁰ E. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. VI, 1, București, 1878, p. 319-320.

²¹¹ Radu Popescu, vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ediție critică Const. Grecescu, București, Editura Academiei Române, 1963, p. 248.

²¹² Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 28-29.

²¹³ *Ibidem*, p. 252.

²¹⁴ C. Giurescu, *op. cit.*, vol. I, p. 326-327.

²¹⁵ Nicolae Chipurici, *Căpitănia de margine de la Cerneți*, în „Revista Arhivelor”, 1975, nr. 4, p. 137, 150.

diverse pricini, să încaseze banii de la debitori, să judece pricinile mărunte ivite între locuitorii satelor etc.

În fruntea fiecărui sat a fost numit câte un pârcălab sau provizor²¹⁶ și un număr de jurați, proporțional cu numărul locuitorilor. La un număr de 100 case trebuiau să fie patru jurați, la 50 de case doi jurați, iar la 25 de case un jurat²¹⁷. Aceștia judecau doar pricini mărunte și aplicau amenzi la nivelul comunităților sătești.

În fruntea fiecărui oraș se aflau: un primar cu numele de județ, patru jurați, doi aprozi²¹⁸ și un notar²¹⁹. Ei aveau rolul de a controla schimburile economice, evoluția prețurilor, securitatea împotriva incendiilor și răufăcătorilor și, nu în ultimul rând, perceperea încasărilor fiscale. Un statut aparte au căpătat vămile oltene, iar printr-o nouă organizare a acestora au fost stabilite șapte vămi principale: Vodița, Comani, Oreava, Izlaz, Slatina, Râmnic și Vulcan, fiecare având în subordine mai multe filiale²²⁰. Fiecare vamă era condusă de câte un vameș ajutat de doi călărași și doi străjeri. Toți primeau salarii în funcție de importanța prestațiilor făcute, cu excepția străjerilor care erau scutiți de contribuții la sarcinile publice și primeau o treime din marfa de contrabandă prinsă de ei²²¹.

Locuitorii Olteniei erau împărțiți după situația materială în boieri, orășeni și țărani²²² și plăteau dările cumulate într-o contribuție fiscală, aceasta fiind stabilită pe familie de contribuabili-gospodărie. Țăranii au fost împărțiți din punct de vedere fiscal în: *birnici* (țărani dependenți de pe moșiile boierești și mănăstirești), *megieși* (ce aveau moșiile lor) și *mărginași* (țăranii liberi din preajma Dunării și a Oltului) și plăteau cuantumuri diferite de biruri.

Din nevoia de a înlătura înșelăciunile și falsurile, pentru fiecare județ a fost constituit câte un sigiliu necesar la eliberarea chitanțelor, contractelor, comisioanelor etc. Fiecare sigiliu avea un semn deosebit, stabilit arbitrar după abundența unor produse constatate de austrieci în județe. Vâlcea a căpătat sigiliu având drept semn distinctiv un arbore, deoarece județul producea multe fructe, Romanați, un sigiliu care reprezenta un snop, deoarece județul producea grâu din belșug, Dolj, un sigiliu care reprezenta un pește, datorită mulțimii peștilor și bălților, Gorj, un sigiliu cu un cerb, deoarece în păduri se afla mult vânat, iar

²¹⁶ C. Giurescu, *op. cit.*, vol. I, p. 326; Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 254.

²¹⁷ *Ibidem*, p. 498.

²¹⁸ *Ibidem*, p. 388; Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 258.

²¹⁹ C. Giurescu, *op. cit.*, p. 415; Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 258.

²²⁰ Al. A. Vasilescu, *Vămile Olteniei supt austrieci*, în „Arhivele Olteniei”, an III, 1924, nr. 15, p. 370.

²²¹ *Ibidem*, p. 375.

²²² C. Giurescu, *op. cit.*, vol. I, p. 475-476.

Mehedințiul, un sigiliu reprezentând un stup de albine, ca dovadă a prisosului de miere²²³.

În anul 1719, o dată cu instaurarea oficială a Administrației în Oltenia s-a instituit salarizarea întregului personal administrativ, salarizarea devenind forma de retribuție în aparatul administrativ. Banul avea un salariu de 6 000 de florini anual, consilierii 1500 de florini²²⁴, vornicii 250 taleri anual²²⁵ etc., la care se adăugau anumite scutiri de dări²²⁶. Competența, atribuțiile și îndatoririle dregătorilor erau strict stabilite prin instrucțiunile emise de conducerea austriacă.

Practicile austriece novatoare au fost greu de impus în locuri în care tradiția era respectată de secole. De aceea, reformele introduse au evoluat încet, întreaga activitate desfășurându-se în cadre rigide, fixate de decrete și instrucțiuni prin care austriecii doreau transformarea aparatului administrativ dintr-un mijloc de satisfacere a intereselor boierimii într-un instrument util statului. Treptat, s-a imprimat o nouă concepție asupra funcției, atribuțiilor și îndatoririlor dregătorilor și au apărut primele trăsături ale statului modern. Reformele înfăptuite de austrieci în Oltenia au contribuit, printre altele, la centralizarea puterii în mâna statului și la îndepărtarea boierimii din poziția hotărâtoare pe care aceasta o deținea în aparatul de stat²²⁷.

Transformarea dregătorului din beneficiar al actului administrativ în slujbaș al interesului public a devenit una din caracteristicile de bază ale politicii de reforme desfășurată de domnii fanarioți în Muntenia. După încheierea preliminarilor de pace, la 30 august 1739, domnul Țării Românești a păstrat în fruntea județelor oltene câte un ispravnic: Gheorghe Canilos în fruntea județului Vâlcea, Constantin Chiotis, fost mare armaș în județul Romanați, căpitanul Eliescu în județul Dolj, Radu, fost ispravnic la Ploiești, în județul Mehedinți și Leonard postelnic în județul Gorj²²⁸.

Beneficiile acțiunilor reformatoare austriece l-au inspirat, în parte, și pe domnul Constantin Mavrocordat. Acesta a ridicat la nivelul cuvenit politica de reformare a societății românești prin măsuri radicale de ordin fiscal, juridic și administrativ. Domnul a înțeles că administrația nu putea deveni factor hotărâtor în stabilizarea populației, și deci a contribuabililor, decât o dată cu suprimarea

²²³ *Ibidem*, p. 328; Ana Toșa Turdeanu, *Oltenia. Geografie istorică în hărțile secolului XVIII*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1975, p. 192.

²²⁴ *Ibidem*, p. 331-332; Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 261-262.

²²⁵ *Ibidem*, p. 326-327.

²²⁶ Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 262.

²²⁷ *Ibidem*, p. 317-318.

²²⁸ Al. A. Vasilescu, *Oltenia sub austriaci*, p. 210.

abuzurilor din vechea organizare, iar acest lucru putea fi înfăptuit, în bună parte, prin introducerea salarizării personalului din administrație²²⁹.

Controlul permanent și sistematic al țării nu putea fi realizat decât de un corp de dregători care trebuiau să fie în județe executanți fideli ai noii concepții de guvernare. Misiunea de a urmări permanent aplicarea măsurilor domnești la nivelul județelor a revenit ispravnicilor. Rolul acestora este arătat de Mihail Cantacuzino: „Ispravnicii se fac câte doi de județ; ei judecă și fac cislele banilor prin sate; ei pun în lucrare orice măsură ce se ordonă de Vistierie în țară; ei sunt datori să cunoască puterea locuitorilor și numărul lor prin sate, pentru ca să-i oblige la ponturile legiuite către boierii mari și mici și către boierii de neam”²³⁰.

După cum se poate constata, ispravnicii nu-și limitau activitatea la sectorul administrativ, ci aveau și atribuții fiscale și judecătorești, ei trebuind să împartă dreptatea și să-i apere pe săraci de abuzurile agenților fiscali. Cei care ajunseseră să conducă județele, în deceniul al patrulea al secolului al XVIII-lea, erau în parte foști căpitani, care dețineau doar puteri administrative. Un Alexe, fost căpitan de margine, judeca o pricină pentru niște vieți ale fostului mare ban Manolache, aflate în dealul Sârbenilor, el fiind, la 23 octombrie 1740, ispravnic al județului Saac²³¹.

Putem concluziona că, cei care conduceau administrația județelor s-au schimbat și ei o dată cu progresul societății românești de ansamblu. Sudeții, care se aflau în fruntea județelor în secolele XIV-XV, au fost înlocuiți în secolele următoare de vătafi, bani și căpitani, care aveau, pe lângă atribuțiile fiscal-administrative, și atribuții militare legate de apărarea hotarelor în fața intervențiilor străine și de păstrare a ordinii și liniștii contribuabililor în interior. Creșterea continuă a obligațiilor locuitorilor către stat și marii stăpâni de moșii a determinat o creștere a numărului celor care asigurau administrația și slujbele de evidență a contribuabililor și perceperea fiscală.

Conducerea județelor a fost influențată de evoluția vieții economice, sociale, politice și militare a statului medieval românesc și de natura relațiilor acestuia cu vecinii din jur. Indiferent de numele purtat și de perioada în care și-au desfășurat activitatea, conducătorii județelor au adus, la rândul lor, o contribuție importantă la evoluția societății românești de la sud de Munții Carpați.

²²⁹ I. Minea, „Reforma” lui Constantin Mavrocordat, în „Cercetări istorice”, II-III, Iași, 1927, p. 47-48, 52-53.

²³⁰ <Mihail Cantacuzino>, *op. cit.*, p. 25-26.

²³¹ Emil Vârtosu, Ion Vârtosu, *Așezămintele Brâncovenești, la 100 de ani de la înființare (1838-1938)*, București, 1938, doc. 77, p. 78.